

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ТАВРІЙСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ АГРОТЕХНОЛОГІЧНИЙ
УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ ДМИТРА МОТОРНОГО**

**Факультет економіки та бізнесу
кафедра менеджменту та публічного адміністрування**

ЗАТВЕРДЖУЮ

**Зав. каф. менеджменту та
публічного адміністрування**

доц. **Світлана ПЛОТНІЧЕНКО**
“ 16 ” 06 2025 р.

КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА

**на здобуття ступеня вищої освіти «Бакалавр»
за освітньо-професійною програмою «Менеджмент»
спеціальності 073 «Менеджмент»**

**на тему: «Оптимізація використання земельних ресурсів
сільськогосподарських підприємств»**

Здобувач вищої освіти:

(підпис)

Анжеліка КУЧЕРЯВКО
(ім'я та прізвище здобувача)

Керівник:

(підпис)

Олег КРАВЕЦЬ
(учене звання, науковий ступінь, ім'я та прізвище)

Запоріжжя - 2025 рік

ТАВРІЙСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ АГРОТЕХНОЛОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ ДМИТРА МОТОРНОГО

Факультет економіки та бізнесу
Кафедра Менеджменту та публічного адміністрування

Ступінь вищої освіти Бакалавр
Спеціальність 073 "Менеджмент"
Освітньо-професійна програма "Менеджмент"

ПОГОДЖЕНО
Гарант освітньо-професійної
програми

ЗАТВЕРДЖУЮ

Зав. кафедрою менеджменту та
публічного адміністрування

_____Ірина АГЕСВА
« 24 » жовтня 2024 р.

_____Світлана ПЛОТНІЧЕНКО
« 28 » жовтня 2024р.

ЗАВДАННЯ **на кваліфікаційну роботу здобувачу вищої освіти**

здобувач вищої освіти Кучерявко Анжеліка Сергіївна
(прізвище, ім'я, по батькові)

1. Тема роботи: Оптимізація використання земельних ресурсів
сільськогосподарських підприємств

керівник роботи к.е.н., доцент Кравець Олег Васильович
(прізвище, ім'я, по батькові, науковий ступінь, вчене звання)

затверджена наказом по університету від « 21 » жовтня 2024 р. №493-С

2. Термін подання роботи здобувачем вищої освіти 13.06.2025 р.

3. Вихідні дані до роботи: наукові статті, аналітичні та статистичні матеріали,
бухгалтерська, статистична звітність та аналітичні матеріали

4. Зміст пояснювальної записки:

Розділ 1. Наукові основи управління та раціонального використання земельних
ресурсів сільськогосподарського підприємства

Розділ 2. Аналіз використання земельних ресурсів та модель оптимізації
структури посівних площ.

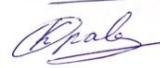
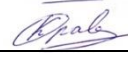
Висновки

Список використаних джерел

5. Перелік графічного матеріалу (із зазначенням обов'язкових креслень,
плакатів, презентацій тощо) таблиць, 11 рисунків 3, схеми 3

6. Дата видачі завдання 28.10.24 р

Календарний план

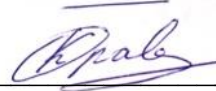
№	Назва етапів виконання дипломної роботи	Термін виконання етапів роботи	Відмітка про виконання
1	Затвердження плану роботи	30.10.24р.	
2	Розділ 1. Наукові основи управління та раціонального використання земельних ресурсів сільськогосподарського підприємства	25.04.25р.	
3	Розділ 2. Аналіз використання земельних ресурсів та модель оптимізації структури посівних площ	27.05.25р.	
4	Висновки, список використаних джерел	12.06.25р.	
5	Перевірка на плагіат	14.06.25р.	

Здобувач вищої освіти

(підпис)

Анжеліка КУЧЕРЯВКО
(власне ім'я та прізвище)

Керівник кваліфікаційної роботи

(підпис)

Олег КРАВЕЦЬ
(власне ім'я та прізвище)

РЕФЕРАТ

Тема: Оптимізація використання земельних ресурсів сільськогосподарських підприємств.

Структура й обсяг роботи бакалавра. Робота складається із вступу, двох розділів, висновків, списку використаних джерел, що включає 40 найменувань. Загальний обсяг бакалаврської роботи становить 53 с., у тому числі 11 таблиць, 3 рисунка і 3 схеми.

Мета роботи. обґрунтувати теоретичні та практичні підходи до ефективного використання земельних ресурсів на прикладі підприємства.

Задачами дослідження є:

- розкрити сутність раціонального землекористування та менеджменту земельних ресурсів;
- проаналізувати ефективність використання земель на підприємстві;
- запропонувати шляхи оптимізації землекористування.

Об'єктом дослідження виступає сільськогосподарське підприємство Херсонській області.

Предметом дослідження є процеси управління земельними ресурсами та оцінки їх ефективності використання.

Методи дослідження. Аналіз, синтез, порівняння, статистичні та графічні методи.

У першому розділі висвітлено теоретичні засади раціонального використання земель та менеджменту в агросекторі.

У другому розділі проведено аналіз землекористування на підприємстві, виявлено проблеми та обґрунтовано напрямки їх вирішення.

Ключові слова: земельні ресурси, ефективність землекористування, підприємство, економіко-математична модель, менеджмент.

ЗМІСТ

ВСТУП	6
РОЗДІЛ 1 НАУКОВІ ОСНОВИ УПРАВЛІННЯ ТА РАЦІОНАЛЬНОГО ВИКОРИСТАННЯ ЗЕМЕЛЬНИХ РЕСУРСІВ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКОГО ПІДПРИЄМСТВА	8
1.1. Особливості використання земельних ресурсів у сільськогосподарських підприємствах	8
1.2. Наукові основи менеджменту та методика оцінки економічної ефективності діяльності підприємства.	21
РОЗДІЛ 2 АНАЛІЗ ВИКОРИСТАННЯ ЗЕМЕЛЬНИХ РЕСУРСІВ ТА МОДЕЛЬ ОПТИМІЗАЦІЇ СТРУКТУРИ ПОСІВНИХ ПЛОЩ	36
2.1. Природньо-економічна характеристика підприємства	36
2.2. Аналіз економічної ефективності використання земельних ресурсів підприємства	37
2.3. Оптимізація структури посівних площ	42
ВИСНОВКИ	48
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	50
ДОДАТКИ	53

ВСТУП

Актуальність теми роботи зумовлена тим, що в умовах трансформацій аграрного ринку та посилення конкуренції ефективне управління земельними ресурсами є ключовим фактором виживання та розвитку сільськогосподарських підприємств. На прикладі діяльності підприємства виникає можливість дослідити практичні аспекти оптимізації землекористування, виявити слабкі місця та запропонувати шляхи підвищення ефективності їх використання на основі сучасних підходів менеджменту та оцінки економічної доцільності.

Мета і задачі роботи. є обґрунтування теоретичних засад та розробка практичних рекомендацій щодо підвищення ефективності використання земельних ресурсів на прикладі підприємства.

Завданнями дослідження є:

- розкрити сутність і значення раціонального землекористування в аграрному секторі;
- охарактеризувати наукові засади менеджменту земельних ресурсів;
- проаналізувати ефективність використання земель на підприємстві;
- запропонувати шляхи оптимізації системи землекористування.

Об'єктом дослідження виступає сільськогосподарське підприємство Херсонській області.

Предметом дослідження є процеси управління земельними ресурсами підприємства та оцінки їх ефективності використання.

Методи дослідження. У роботі використано комплекс загальнонаукових та спеціальних методів, зокрема: метод аналізу та синтезу, для вивчення структури землекористування та формування висновків; порівняльний метод, для аналізу динаміки показників; статистичні методи, для оцінки показників економічної ефективності; економіко-математичні, для прогнозування результатів від впровадження моделі оптимізації використання площі.

Інформаційною базою дослідження виступали статистичні дані підприємства, матеріали бухгалтерської звітності, нормативно-правові документи, наукові монографії, статті у фахових виданнях.

Практичне значення роботи полягає в тому, що розроблені рекомендації можуть бути безпосередньо впроваджені в діяльність підприємства з метою підвищення ефективності використання посівних площ, зменшення витрат та підвищення економічної ефективності функціонування підприємства..

Структура роботи. Робота складається зі вступу, двох розділів, висновків, списку використаних джерел що включає 40 найменувань. Загальний обсяг бакалаврської роботи становить 53 с., у тому числі 11 таблиць, 3 рисунка і 3 схеми.

РОЗДІЛ 1

НАУКОВІ ОСНОВИ УПРАВЛІННЯ ТА РАЦІОНАЛЬНОГО ВИКОРИСТАННЯ ЗЕМЕЛЬНИХ РЕСУРСІВ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКОГО ПІДПРИЄМСТВА

1.1. Особливості використання земельних ресурсів у сільськогосподарських підприємствах

Земельні ресурси є основою функціонування сільськогосподарських підприємств, адже саме земля виступає головним засобом виробництва у цій галузі. На відміну від інших ресурсів, вона є обмеженою, незамінною та має природну й економічну цінність. Тому раціональне використання земель в аграрному секторі – це не просто господарська потреба, а стратегічний пріоритет. Неефективне землекористування призводить до виснаження ґрунтів, зниження врожайності та втрат економічного потенціалу підприємства, що підтверджують як практичні спостереження, так і наукові дослідження.

Проблеми сучасного землекористування пов'язані не тільки з порушенням агротехнічних вимог, а й з ігноруванням екологічних норм. Часто спостерігається ерозія ґрунтів, їх ущільнення, дегуміфікація та зниження водопроникності. Щоб уникнути цих негативних наслідків, господарства повинні впроваджувати системний підхід до використання земель: сівозміни, сидеральні культури, мінімальний обробіток ґрунту, біологічні методи захисту тощо. Ці заходи не лише допомагають зберегти родючість, але й забезпечують довгострокову стабільність агросистем [4, с. 40].

Крім екологічного аспекту, важливим чинником оптимального використання земель є технологічна модернізація. Зокрема, технології точного землеробства, які базуються на GPS-навігації, супутниковому моніторингу та агрохімічному картуванні, дозволяють максимально точно розраховувати норми внесення добрив, вибирати оптимальні культури та контролювати стан

ґрунтів. Як наслідок, підприємства мають змогу зменшити витрати, уникати перевантаження ґрунтів і забезпечувати стабільну рентабельність навіть за умов нестабільного клімату.

Важливим елементом раціонального землекористування є дотримання чинного земельного законодавства. Наявність правової основи не гарантує ефективності сама по собі, якщо вона не підкріплена реальними діями підприємства. Тому аграрні виробники повинні не лише володіти ділянками на законних підставах, а й грамотно організовувати їх облік і моніторинг. Зокрема, сучасні вимоги включають цифрове ведення кадастрових даних, оцінку ефективності фактичного використання угідь, а також контроль відповідності господарювання екологічним обмеженням [33, с. 28].

Рівень ефективності управління землею тісно пов'язаний з економічними результатами сільськогосподарської діяльності. Раціональне використання земельного фонду дозволяє не лише досягати вищої врожайності, а й контролювати собівартість продукції, що вкрай важливо в умовах цінових коливань і змін клімату. Особливої уваги заслуговує впровадження систем агрострахування, які допомагають мінімізувати ризики, пов'язані зі зменшенням врожаю або екстремальними погодними умовами. Таким чином, ефективне землекористування стає не лише технологічним, а й фінансово-стратегічним інструментом стабільного розвитку.

Сучасне розуміння оптимального управління земельними ресурсами виходить далеко за межі базового планування. Все частіше підприємства впроваджують інфраструктурні інновації, спрямовані на підвищення ефективності використання угідь. Ідеться про крапельне зрошення, оновлення систем зберігання та логістики, інтеграцію цифрових систем управління земельними ділянками. Особливо цінними є інвестиції, які дозволяють не лише адаптувати виробництво до змін клімату, а й підвищити ринкову стійкість підприємства — як на внутрішньому, так і на зовнішньому аграрному ринку [2, с. 112].

Одним із важливих напрямів удосконалення землекористування є

впровадження екологічно орієнтованих технологій. Йдеться не лише про зниження рівня хімічного навантаження, а й про повноцінний перехід до органічного землеробства, мінімального чи нульового обробітку ґрунту, використання біопрепаратів і заходів зі збереження природних ландшафтів. Такі підходи сприяють відновленню родючості, зменшенню використання мінеральних добрив і формують екологічно безпечне виробництво, що в довгостроковій перспективі дозволяє зберегти природний потенціал угідь [19, с. 78].

Для досягнення високої ефективності у використанні земельних ресурсів важливо застосовувати комплексний підхід. Це означає поєднання технологічних, економічних, екологічних та правових інструментів впливу. Окрім впровадження новітніх агротехнологій, важливим залишається розвиток ринку землі, вдосконалення земельного обліку, надання підприємствам доступу до консультаційних сервісів і кредитних ресурсів. Також суттєвою умовою є стабільна державна підтримка: субсидії, дотації, пільгове фінансування інфраструктурних проєктів.

У табл. 1.1 наведено основні зовнішні та внутрішні фактори, які формують рівень ефективності землекористування в сільському господарстві. Їхній вплив може бути як позитивним, так і деструктивним залежно від рівня управлінської адаптації підприємства.

Таблиця 1.1

Ключові фактори, що впливають на ефективність використання земельних ресурсів у сільському господарстві

Зовнішні фактори	Внутрішні фактори
Наявність державної підтримки та агрострахування	Стан агротехнічного обробітку земель
Цінова політика на продукцію	Рівень родючості ґрунтів
Зміна кліматичних умов	Структура посівних площ і дотримання сівоzmіни
Політична стабільність і правове поле	Технологічний рівень землеробства (GPS, супутниковий моніторинг)
Інвестиційна привабливість аграрного сектору	Якість управління земельним банком підприємства

Також важливо враховувати специфіку функціонування земельного ринку, особливо в умовах реформованої системи землекористування в Україні. Досвід багатьох розвинених країн показує, що саме довгострокова оренда із чітко закріпленими правами й обов'язками орендарів дозволяє забезпечити стабільне використання земель. Ефективність таких відносин напряду залежить від правової визначеності, прозорості ринку та наявності стимулів для інвестування в землю.

На рис. 1.1 наведено ключові фактори, що визначають ефективність управління земельними ресурсами у сільському господарстві. До них належать не лише економічні індикатори, але й екологічні обмеження, технологічний рівень господарства, а також правові та організаційні аспекти.

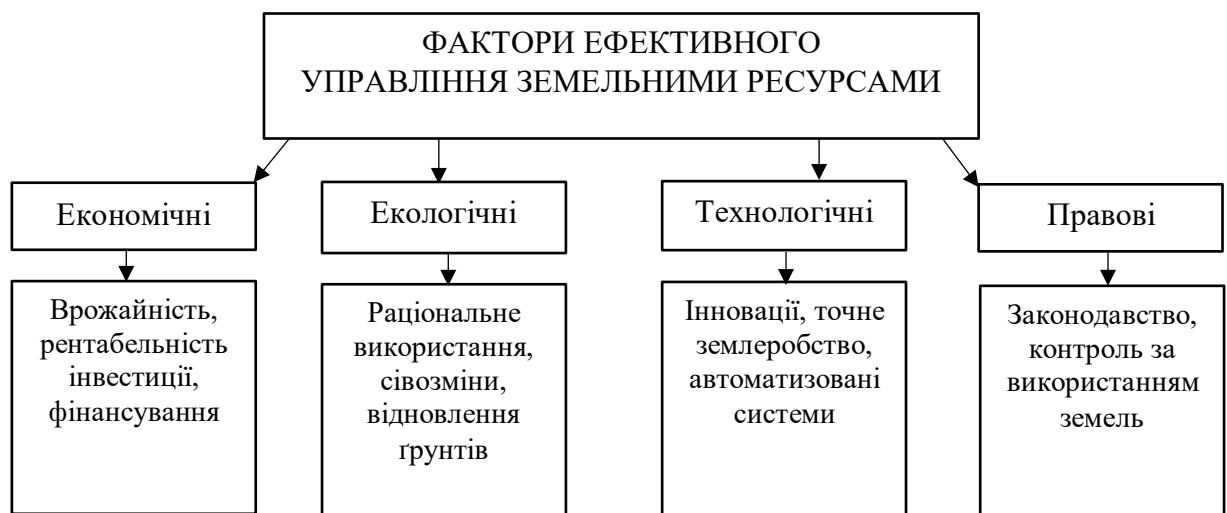

Рис. 1.1 Основні фактори ефективного управління земельними ресурсами у сільському господарстві

Джерело: авторські дослідження

Рациональне використання земель безпосередньо впливає на результативність роботи сільськогосподарського підприємства. За умов постійних кліматичних змін та економічних викликів, важливо застосовувати сучасні підходи до управління, зокрема точне землеробство, супутниковий моніторинг та геоінформаційні системи (GIS). Ці інструменти дають змогу ефективно планувати витрати, підвищувати продуктивність угідь і

зменшувати втрати ресурсів. Разом з тим, важливим залишається стратегічне планування з урахуванням ризиків, екологічних обмежень і довгострокової доцільності прийнятих рішень.

Контроль за використанням земель охоплює не лише фіксацію фактичних показників, а й аналітичну оцінку даних. До основних напрямів належить моніторинг стану ґрунтів, аналіз відповідності агротехнічним нормам, виявлення відхилень та ухвалення коригуючих рішень. Такий підхід дозволяє вчасно знаходити внутрішні резерви для підвищення ефективності землекористування.

Системне управління земельними ресурсами передбачає безперервний контроль, який має охоплювати як економічні, так і агротехнічні аспекти. Доцільно регулярно оцінювати дотримання сівозмін, рівень врожайності та довгострокову родючість ґрунтів. У таких умовах підприємства отримують можливість підтримувати продуктивність на стабільному рівні та адаптуватися до зовнішніх змін.

Зростання законодавчих вимог та поглиблення екологічних викликів посилює значення контролю в аграрному менеджменті. Успішна реалізація завдань щодо збереження земельного потенціалу передбачає чіткий аналітичний облік характеристик ґрунтів, обґрунтоване використання добрив і засобів захисту, а також дотримання встановлених стандартів землекористування.

Важливо не лише збирати статистичні дані, а й здійснювати аналітичну оцінку економічної ефективності використання земель. Такий підхід дозволяє виявити внутрішні резерви підприємства, зменшити втрати та визначити доцільні напрями інвестування. У таблиці 1.2 представлено приклад оцінки ефективності землекористування в аграрному підприємстві.

Таблиця 1.2

Оцінка економічної ефективності використання земельних ресурсів у
сільському господарстві

Показник	Значення
Площа сільськогосподарських угідь, га	2500
Валовий збір продукції, т	4300
Валовий дохід, тис. гр.од.	25800
Собівартість, тис. гр.од.	19900
Чистий прибуток, тис. гр.од.	6900
Рівень рентабельності, %	36,5

Джерело: [17, с. 71]

На основі аналізу економічної ефективності використання земель сільськогосподарське підприємство може не лише планувати фінансові витрати на ресурси — добрива, засоби захисту рослин, техніку — але й обирати найбільш результативні напрями господарської діяльності. Завдяки системному підходу до контролю витрат і доходів зменшується ризик перевитрат, забезпечується вчасне реагування на виявлені проблеми та підвищується загальна економічна стабільність господарювання.

Окрім економічних показників, ключову роль у забезпеченні ефективного землекористування відіграє інноваційна складова. У сучасному аграрному секторі все активніше впроваджуються нові технології обробітку ґрунту, методи точного аналізу врожайності, цифрові інструменти моніторингу, що дають змогу гнучко адаптуватися до змін клімату та регіональних особливостей ґрунтів. Такі рішення сприяють зниженню витрат на одиницю продукції та водночас Особливого значення набуває концепція точного землеробства, що базується на поєднанні GPS-навігації, супутникового моніторингу, агрохімічного картування й аналізу врожайності в реальному часі. Застосування таких технологій дає можливість оптимізувати

кожен гектар: точно визначити необхідну норму добрив, уникнути надлишкового обробітку та зменшити втрати ресурсів. У результаті підвищується загальна продуктивність аграрного підприємства та забезпечується ефективне управління земельним банком [4, с. 65].

Тобто, ефективне управління земельними ресурсами в аграрному секторі повинне базуватись на синергії контролю, інновацій та оцінки економічної доцільності прийнятих рішень. Такий підхід дозволяє не лише забезпечити стабільність функціонування сільськогосподарських підприємств, а й формувати їхню конкурентоспроможність, як на внутрішньому, так і на зовнішньому ринках. Крім того, поєднання сучасних технологій і моніторингу сприяє збереженню природного середовища та створює передумови для сталого розвитку сільських територій.

Серед актуальних напрямів сучасного аграрного менеджменту варто виділити вдосконалення організаційної структури управління земельним фондом. Практика показує, що найбільш ефективними є моделі, у яких реалізовано чіткий розподіл функціональних обов'язків, вертикальну інтеграцію управлінських процесів та активне використання цифрових інструментів для контролю земельного банку підприємства. Це дозволяє підвищити оперативність реагування, покращити облік та забезпечити цілісне управління земельними активами [8, с. 81].

Управління земельними ресурсами неможливо здійснювати без урахування правових аспектів. Особливості правовідносин щодо землі, включаючи форми власності, орендні механізми, зміну цільового призначення ділянок — усе це має бути врегульовано на основі чинного земельного законодавства. Як зазначено у фахових джерелах, саме правова визначеність і правова культура користувачів землі визначають ефективність землекористування у фермерських господарствах, агрохолдингах та кооперативах.

Реалізація ефективного управління земельними ресурсами потребує не лише чіткого дотримання правових норм, а й залучення різноманітних

фінансових інструментів. Йдеться, насамперед, про державні програми підтримки аграріїв, агрострахування, субсидування та пільгове кредитування. Урахування сезонності виробництва, коливань у витратах і ризиків, пов'язаних із кліматичними або економічними змінами, є обов'язковим. Саме завдяки системному фінансовому плануванню підприємства здатні забезпечити стабільну роботу протягом усього виробничого циклу [2, с. 128].

У цьому контексті ключового значення набуває інтегроване бачення усіх складових, які формують систему управління земельними ресурсами. На рис. 1.2 наочно представлено фактори, що визначають рівень ефективності земельного менеджменту. Серед них вирізняються: раціональне землекористування, якісний контроль і облік, упровадження інновацій і цифрових рішень, правове забезпечення, ефективна організаційна структура та фінансово-економічна складова. Взаємозв'язок між цими компонентами дозволяє розглядати управління земельним фондом як єдину, цілісну систему.

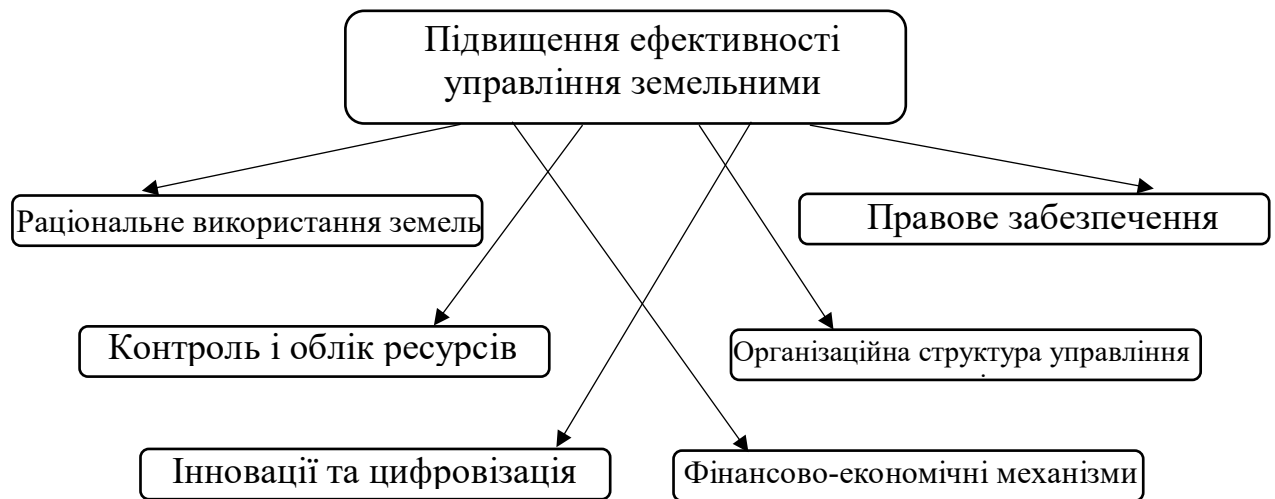

Рис. 1.2 Фактори підвищення ефективності управління земельними ресурсами

Джерело:[33]

Одним із найбільш актуальних викликів для аграрних підприємств сьогодні є проблема недостатнього контролю за використанням орендованих земель. Недотримання умов орендних договорів часто призводить до

погіршення якості ґрунтів, зниження родючості та відсутності будь-яких інвестицій у відновлення або поліпшення земельного фонду. У результаті це негативно позначається не лише на врожайності, а й на загальному рівні рентабельності сільськогосподарського виробництва. Щоб уникнути подібних наслідків, підприємствам варто зосередити увагу на вдосконаленні внутрішніх механізмів контролювання за ефективністю землекористування, зокрема — впровадженні системного обліку стану ґрунтів і періодичній оцінці їхнього використання.

Водночас варто зазначити, що управління земельними ресурсами не повинно обмежуватися виключно економічним розрахунком. Сучасний підхід передбачає необхідність поєднання екологічної свідомості, правової грамотності, інноваційних рішень і стратегічного планування. Саме таке комплексне бачення забезпечує не тільки стабільне функціонування підприємств у короткостроковій перспективі, а й їхній сталий розвиток в умовах зростаючої конкуренції та посилення кліматичних викликів.

З урахуванням новітніх тенденцій у сфері аграрного менеджменту, надзвичайно важливо постійно оновлювати управлінські підходи до землекористування. До таких змін відносять не лише впровадження нової техніки, а й формування гнучкої моделі ухвалення рішень. Ця модель має спиратися на якісний аналіз фактичних даних, прогнозування врожайності, обґрунтоване планування витрат і постійне відстеження результативності агровиробництва [23, с. 213].

Ефективним інструментом у цьому напрямку є розвиток дорадчих служб. Саме ці організації можуть стати посередником між наукою та практикою, надаючи господарствам професійні консультації щодо оптимізації структури посівів, підбору агротехнічних заходів і розробки ефективних фінансових рішень.

В умовах посилення конкуренції та зростання ролі ефективного землекористування, сучасне сільськогосподарське підприємство має відходити від обліково-статистичного стилю управління та впроваджувати

концепцію проєктного підходу. Цей підхід базується на формуванні чітко визначених цілей щодо використання земельного фонду, підготовці стратегічних планів, розробці бізнес-моделей, оцінюванні ризиків і прогнозуванні очікуваних результатів. Успішна реалізація таких управлінських підходів можлива лише за умов високої професійної підготовки керівного персоналу, здатного працювати із сучасними інструментами стратегічного планування [2, с. 113].

Серед найважливіших факторів довгострокової стабільності аграрного бізнесу — інвестиції в розвиток інфраструктури. До них належить будівництво сучасних зерносховищ, логістичних комплексів, систем зрошення, які підвищують ефективність використання кожного гектара землі. Такі капіталовкладення не лише стимулюють зростання продуктивності, а й забезпечують збереження природного балансу територій, що використовується в агровиробництві [23, с. 62].

Проте навіть за наявності інвестицій неможливо досягти сталого результату без системного стратегічного управління земельними ресурсами. Підприємства, які прагнуть до оптимізації своїх земельних активів, повинні впроваджувати довгострокову політику управління. Вона включає аналіз рентабельності за культурами, оцінку агровиробничого потенціалу ґрунтів, прогнозування змін клімату й ринкових умов, а також моніторинг правового статусу земельних ділянок. Саме таке поєднання дозволяє підприємству не лише підтримувати ефективність виробництва, а й забезпечити збалансоване використання земель у довгостроковій перспективі.

Ключову роль у забезпеченні ефективного використання земельних ресурсів відіграє аграрний менеджер. Саме він відповідає за координацію всіх управлінських процесів, пов'язаних із землею — від аналізу стану земельного фонду до прийняття рішень про його оптимальне використання. У сучасних умовах функції менеджера не обмежуються лише оперативним управлінням. До його обов'язків також належить стратегічне планування, проєктування інвестицій у земельну інфраструктуру, а також впровадження інноваційних

підходів до землекористування.

Водночас досягнення високих результатів неможливе без відповідного технічного забезпечення. Для раціонального землекористування підприємства повинні мати доступ до сучасної техніки — сівалок, тракторів, комбайнів, дронів для моніторингу, GPS-навігації, агрохімічного картування та автоматизованих систем зрошення. Саме технологічна модернізація дозволяє скоротити витрати, зменшити вплив людського фактору та значно підвищити ефективність використання кожного гектара угідь.

Крім інвестицій і техніки, важливим елементом системи управління землею залишається контроль. Його роль полягає не лише у фіксації результатів, а й у постійному моніторингу стану ґрунтів, виявленні відхилень, дотриманні агротехнічних вимог. Такий системний підхід дає змогу запобігати деградації земель, забезпечити екологічну стабільність і гарантувати економічну доцільність кожного управлінського рішення.

Загальна оцінка ефективності використання земельних ресурсів у сільському господарстві повинна враховувати не лише формальні економічні показники, а й якісний аналіз продуктивності кожної ділянки. Доцільним є застосування інтегрованих критеріїв оцінювання, які охоплюють чистий прибуток на 1 га, рівень рентабельності окремих культур, коефіцієнти окупності інвестицій, витрати на добрива, паливо, а також індекси родючості ґрунтів. Такий підхід дозволяє підприємству виявити як найбільш прибуткові земельні ділянки, так і ті, що потребують додаткових вкладень або навіть тимчасового виведення з обробітку.

Окрім економічного аспекту, важливо враховувати екологічну складову землекористування. У сучасних умовах дедалі більшого значення набуває впровадження підходів сталого агровиробництва, що передбачає обмеження у використанні пестицидів і хімічних добрив, розвиток органічного землеробства, відновлення природної рівноваги агроландшафтів. Хоча такі заходи можуть потребувати значних стартових інвестицій, у довгостроковій перспективі вони дозволяють уникнути деградації ґрунтів та підвищити

стабільність виробництва.

Таким чином, ефективне управління земельними ресурсами повинно будуватись не лише на фінансовій вигоді, але й на відповідальному ставленні до довкілля та збереження природного капіталу. Як свідчить досвід передових аграрних підприємств, саме поєднання стратегічного планування, застосування сучасної техніки та дотримання екологічних норм є основою для формування конкурентоспроможного та сталого агробізнесу.

Крім економічних і технологічних аспектів, важливу роль у забезпеченні ефективного управління земельними ресурсами відіграє внутрішнє середовище самого підприємства, зокрема — його організаційна культура. Від рівня відповідальності персоналу, дотримання виробничих стандартів і чіткої регламентації управлінських процедур значною мірою залежить якість реалізації стратегії землекористування. Практика показує, що найвищих результатів досягають ті господарства, де середня управлінська ланка активно залучена до процесу контролю за використанням угідь, а прийняття рішень базується не лише на інтуїції, а на ретельному аналізі агрономічних і економічних показників.

Сучасні підприємства дедалі частіше впроваджують автоматизовані системи контролю ефективності використання землі. Ці системи включають цифровий облік структури посівів, обсягів внесення добрив, витрат пального, ефективності сівозміни тощо. Такий підхід не лише спрощує формування звітності, а й дозволяє оперативно порівнювати ефективність використання земель за різними критеріями — культурами, сезонами, полями. Як зазначає Михайлова Л.І., системний контроль повинен бути динамічним — тобто не лише фіксувати результат, а й адаптувати управлінські рішення в реальному часі на основі відхилень від очікуваних показників [17, с. 36].

Окремо варто наголосити на ролі орендних відносин, які залишаються основною формою доступу до земель сільськогосподарського призначення. Ефективність використання орендованих ділянок значною мірою залежить від умов договорів, їхньої тривалості, а також від того, наскільки чітко в них

прописані зобов'язання щодо збереження родючості ґрунтів та права орендаря інвестувати у земельну інфраструктуру. Саме довгострокова оренда із закріпленням обов'язків інвестувати в землю створює стимули до підвищення її продуктивності та відповідального ставлення з боку орендаря.

Однією з критично важливих умов оптимального використання земель у сільському господарстві є якісна підготовка управлінських кадрів. Сучасна аграрна освіта вже не обмежується лише агротехнічними дисциплінами, а дедалі більше орієнтується на розвиток управлінських компетенцій, економічного мислення, розуміння земельного права, стратегічного планування та інвестиційного аналізу. Особливо це актуально для малих та середніх підприємств, де управлінські рішення часто ухвалюються без належного економічного обґрунтування, що й призводить до неефективного використання земельного фонду [12, с. 54].

Поза людським фактором, суттєвий вплив на ефективність землекористування мають і зовнішні інституційні умови. Практика показує, що стабільне нормативно-правове середовище, наявність доступу до програм державної підтримки, можливості агрострахування, пільгового кредитування та модернізації технічної бази створюють сприятливі передумови для формування виваженої політики управління земельними ресурсами. Зокрема, узгодженість дій органів державної влади та місцевого самоврядування щодо регулювання землекористування є важливим чинником сталого розвитку агросектору.

Тобто, наукові основи ефективного менеджменту земельних ресурсів у сільському господарстві формуються на базі комплексного підходу, який поєднує економічні, правові, екологічні, технологічні та організаційно-управлінські компоненти. Земля, як головний виробничий ресурс агропідприємства, потребує не просто господарського обліку, а професійного адміністрування, стратегічного контролю та довгострокової політики збереження її продуктивності.

Отже, сучасна система управління земельними ресурсами в аграрному

секторі повинна будуватися на інтеграції стратегічного бачення, технологічного оновлення та екологічної відповідальності. Земля — це не просто ресурс, а основа виробництва, яка потребує професійного адміністрування, постійного моніторингу та чітко сформованої політики використання.

Важливим елементом у цьому процесі виступає роль керівника аграрного підприємства. Саме від його управлінських рішень, уміння прогнозувати та аналізувати ефективність залежить, чи зможе господарство не лише зберегти, але й примножити свій потенціал. В умовах постійних змін, пов'язаних як із ринковою ситуацією, так і з кліматичними викликами, значення набувають цифрові технології, автоматизація процесів і гнучкі підходи до управління.

Таким чином, раціональне використання земельних ресурсів у сільському господарстві — це не лише передумова економічної стабільності підприємства, а й стратегічний інструмент забезпечення його сталого розвитку. Тільки поєднання економіки, інновацій, відповідального менеджменту та збереження природного середовища може гарантувати успішне функціонування агропідприємства в довгостроковій перспективі.

1.2. Наукові основи менеджменту та методика оцінки економічної ефективності діяльності підприємства

Раціональне використання земельних ресурсів у сільському господарстві неможливе без науково обґрунтованої системи управління. Менеджмент аграрного підприємства повинен спиратися не лише на практичні інструменти, а й на сучасну наукову базу, що охоплює економічну теорію, організаційні підходи, принципи системного аналізу та ефективного планування. Наукові основи менеджменту в агросекторі базуються на взаємодії кількох компонентів: стратегічного управління, організаційної структури, функціонального планування, контролю та мотиваційних

механізмів. Особливої актуальності ці аспекти набувають у зв'язку з постійною динамікою зовнішнього середовища — від кліматичних змін до змін законодавства [12, с. 57].

У центрі наукового підходу до аграрного менеджменту стоїть завдання забезпечення економічної ефективності підприємства. Це досягається шляхом аналізу результатів господарської діяльності, оцінки використання основних ресурсів (земельних, трудових, фінансових) та запровадження механізмів управлінського вдосконалення. Важливо не лише фіксувати показники продуктивності, а й вміти на основі даних оцінювати прибутковість різних напрямів діяльності, виявляти слабкі ланки у системі землекористування та приймати обґрунтовані управлінські рішення. Економічна ефективність — це не лише показник результативності, а й критерій якості управління [2, с. 99].

Одним із ключових напрямів економічного аналізу в системі аграрного менеджменту є оцінка прибутковості діяльності підприємства. Прибуток виступає базовим показником, який відображає фінансовий результат — різницю між доходами від реалізації продукції та загальними витратами на її виробництво. Проте в сучасних умовах господарювання цього показника недостатньо для повного уявлення про ефективність функціонування агропідприємства. З позицій науково обґрунтованого менеджменту важливу роль відіграє також рентабельність, що дозволяє оцінити доцільність використання залучених ресурсів і реальний рівень економічної віддачі.

Рентабельність у сільському господарстві розраховується за кількома напрямками. Найбільш поширеними є: рентабельність продукції — визначається як відношення прибутку до собівартості реалізованої продукції; рентабельність активів — відображає прибутковість вкладених коштів у майно підприємства; рентабельність власного капіталу — дає змогу оцінити ефективність використання фінансових ресурсів підприємства. Комплексна оцінка цих показників дозволяє приймати зважені стратегічні управлінські рішення, зокрема щодо реінвестування прибутку, оптимізації виробничої структури чи вибору джерел фінансування.

Окрім прибутковості, для глибшої аналітики в менеджменті аграрного підприємства використовуються такі показники, як фондівіддача (ефективність використання основних засобів), оборотність капіталу (швидкість обігу фінансових ресурсів), продуктивність праці (обсяг продукції на одного працівника), витрати на одиницю продукції та рівень фінансової стійкості. Ці критерії набувають особливого значення з урахуванням сезонності сільськогосподарського виробництва, біологічного характеру продукції, впливу природно-кліматичних умов, що потребує адаптації класичних методів економічного аналізу до умов агросектору [23, с. 155].

Одним із ключових напрямів оцінки економічної ефективності діяльності аграрного підприємства є глибокий аналіз витратної структури. Основні витрати зазвичай припадають на закупівлю посівного матеріалу, мінеральних добрив, засобів захисту рослин, паливно-мастильних матеріалів, оплату праці та амортизацію сільськогосподарської техніки. Визначення частки кожної зі складових у загальній собівартості продукції дозволяє встановити основні джерела перевитрат і розробити шляхи їх оптимізації. Так, впровадження технологій точного землеробства, удосконалення логістичних процесів та модернізація технічної бази здатні суттєво знизити витрати на одиницю продукції та підвищити загальну прибутковість господарства.

У сучасній практиці менеджменту оцінка економічної ефективності вже не обмежується суто класичними методами аналізу. Окрім традиційних показників, таких як прибуток, рентабельність, фондівіддача чи собівартість, усе частіше використовуються інструменти стратегічного управління. Це, зокрема, аналіз грошових потоків, оцінка вартості підприємства за дисконтованими грошовими потоками (DCF), застосування збалансованої системи показників (BSC), а також економетричне моделювання ризиків і прогнозів розвитку. Такі підходи дають змогу комплексно оцінити не лише поточний фінансовий стан, а й потенціал підприємства в динаміці, що особливо актуально в умовах нестабільного ринку аграрної продукції.

Оцінювання економічної ефективності аграрного підприємства є не

лише частиною фінансової аналітики, а й важливим елементом системного менеджменту. Такий підхід дозволяє не просто оцінити рівень продуктивності, а й сформулювати обґрунтовані управлінські рішення щодо стратегічного розвитку. Аналіз ефективності надає змогу виявити «вузькі місця» у виробничій системі, обґрунтувати доцільність капіталовкладень та скоригувати поточну модель управління. В умовах посиленої конкуренції, нестабільності аграрного ринку та зростаючих витрат на ресурси системна оцінка ефективності діяльності набуває особливої ваги.

З огляду на комплексність сучасного агробізнесу, економічну ефективність доцільно оцінювати не лише за фінансовими результатами, а й у контексті впливу технологій, організаційної структури та ресурсного забезпечення. Ефективне планування вимагає врахування показників рентабельності, прибутковості, продуктивності, але не менш важливими є показники інтенсивності використання ресурсів, фондівіддачі та оборотності капіталу. Особливого значення в цьому контексті набуває облік витрат у розрізі культур або виробничих напрямів, що дозволяє визначити найбільш рентабельні напрями діяльності та приймати управлінські рішення на основі точного економічного розрахунку.

У таблиці 1.3 подано ключові індикатори, що використовуються для оцінки економічної ефективності аграрних підприємств. Аналіз динаміки цих показників дозволяє оцінити виробничу результативність, фінансову стійкість і адаптивність підприємства до зовнішніх викликів. Вивчення таких показників дає змогу виявити тенденції зростання або зниження ефективності, своєчасно вжити заходів для оптимізації виробничих процесів та зміцнити конкурентні позиції на ринку.

Таблиця 1.3

Основні показники економічної ефективності діяльності
сільськогосподарських підприємств

Показник	Динаміка змін	Вплив на ефективність
----------	---------------	-----------------------

Валовий обсяг продукції (млн гр. од.)	Зростання в аналізованому періоді	Визначає загальний рівень виробництва
Продукція рослинництва (тис. т)	Стабільне зростання	Відображає ефективність використання угідь
Продукція тваринництва (тис. т)	Позитивна динаміка, особливо у молочному секторі	Впливає на прибутковість підприємства
Рівень рентабельності	Змінюється залежно від економічної ситуації	Показує прибутковість та витратну ефективність
Витрати на виробництво	Зростають через інфляційні чинники	Впливають на собівартість продукції
Основні фактори впливу	Ринкова кон'юнктура, держпідтримка, клімат	Визначають здатність підприємства адаптуватися

На схемі 1 подано систематизовану класифікацію факторів, що визначають рівень економічної ефективності аграрних підприємств. Вона відображає взаємозв'язок між зовнішніми умовами функціонування господарств (економічними, політичними, соціальними тенденціями) та внутрішніми характеристиками підприємства, такими як структура управління, технічний рівень, персонал та виробнича культура. Урахування цих факторів у процесі стратегічного планування дозволяє формувати гнучку систему управління, оперативно реагувати на виклики середовища та забезпечувати стабільне функціонування в умовах змін.

Схема 1

Ключові фактори, що впливають на економічну ефективність сільськогосподарських підприємств

Фактори зовнішнього середовища	Фактори внутрішнього середовища
Політична ситуація і регулювання	Організаційна структура управління
Економічна кон'юнктура ринку	Рівень технічного забезпечення
Соціально-демографічні зміни	Кваліфікація та мотивація персоналу
Технологічний прогрес і трансфер інновацій	Виробнича культура і управлінська дисципліна

Одним із провідних внутрішніх чинників, що безпосередньо впливають на економічну ефективність аграрного підприємства, є рівень розвитку управлінської структури. Сучасні принципи менеджменту вимагають не лише вертикального розподілу відповідальності, а й формування горизонтальних

зв'язків між функціональними підрозділами. Чітка система комунікації, делегування повноважень, оперативність у прийнятті рішень і стратегічна узгодженість дозволяють підприємству ефективно адаптуватися до змін ринкового середовища, мінімізувати витрати часу і ресурсів, а також уникати дублювання функцій. У той же час, неефективна управлінська структура призводить до втрати контролю над виробничими ланками, зростання внутрішніх витрат і зниження прибутковості господарства.

Не менш важливим є систематичний аналіз структури витрат підприємства. В аграрному виробництві значну частку витрат становлять: насіння, мінеральні добрива, паливно-мастильні матеріали, технічне обслуговування, оплата праці, орендна плата за землю та амортизація основних фондів. Детальний аналіз динаміки цих витрат дозволяє виявити ресурсоємні процеси, локалізувати неефективність і сформулювати обґрунтовані рішення для оптимізації витратної частини бюджету. Зокрема, виявлення перевитрат у системі удобрення чи логістики може бути основою для перегляду технологічної карти полів або зміни постачальника. Раціоналізація витрат — це не лише фінансова потреба, а й інструмент підвищення загальної стабільності підприємства в умовах високої нестабільності аграрного ринку [2, с. 113].

У сучасному менеджменті ефективності дедалі ширше застосовуються цифрові та інтелектуальні інструменти, що змінюють саму суть управління в аграрному секторі. До таких інновацій належать: GPS-моніторинг земель, автоматизовані облікові платформи, геоінформаційні системи (GIS), мобільні додатки для збору даних у полі та аналітичні панелі для оцінки ефективності окремих культур або технологій. Ці рішення дають змогу аграрним підприємствам оперативно отримувати інформацію про стан земель, витрати на одиницю продукції, врожайність на конкретних ділянках і рентабельність по культурах. Такі дані слугують основою для прийняття обґрунтованих управлінських рішень і є важливою частиною концепції точного землеробства, що є ключовим елементом оптимізації використання земельного банку.

Варто зазначити, що адаптація до цифрових рішень потребує відповідної кваліфікації персоналу. Підприємства, які системно інвестують у підвищення професійної компетентності працівників, досягають вищих показників продуктивності праці. Сюди належать навчання роботи з програмним забезпеченням, підготовка агрономів до роботи з аналітичними картами, впровадження культури постійного вдосконалення. Кваліфікований персонал здатен не лише ефективно використовувати ресурси, а й ініціювати зміни, що ведуть до зростання ефективності.

Ще одним важливим напрямом є розвиток системи внутрішнього контролю. Постійний моніторинг фактичних витрат, контроль за дотриманням технологічних карт, фіксація відхилень від запланованих показників — усе це формує прозору систему управління, що сприяє підвищенню довіри з боку інвесторів та партнерів. Контроль також дозволяє оперативно виявляти нераціональне використання ресурсів і мінімізувати ризики зниження прибутковості [6, с. 71].

Комплексна оцінка ефективності діяльності підприємств вимагає урахування специфіки напрямів аграрного виробництва. Зокрема, в рослинництві та тваринництві спостерігаються істотні відмінності за рівнем рентабельності, структурою витрат і залежністю від природно-кліматичних умов. Практика доводить, що окремі напрями, такі як зернові культури чи м'ясне скотарство, можуть мати стабільний прибуток при грамотному ресурсному забезпеченні, тоді як інші — наприклад, овочівництво чи молочне виробництво — вимагають значно більших витрат та мають вищі ризики коливання доходів.

У зв'язку з цим підприємствам доцільно проводити щорічний аналіз рентабельності за основними видами діяльності. Це дозволяє виявити найбільш ефективні напрями, оптимізувати структуру виробництва, зменшити частку збиткових сегментів та сформувані інвестиційні пріоритети. Такий підхід також сприяє зниженню фінансових ризиків та підвищенню загального рівня економічної стійкості господарства.

У таблиці 1.4 подано порівняльні показники рентабельності за видами сільськогосподарської діяльності на прикладі узагальнених даних. Вона ілюструє, наскільки значущими можуть бути відмінності між окремими сегментами виробництва навіть у межах одного регіону або підприємства.

Таблиця 1.4

Рівень рентабельності основних напрямів діяльності
сільськогосподарських підприємств

Напрямок діяльності	Середня рентабельність, %	Коментар до ефективності
Вирощування зернових	28,5	Висока стабільність, відносно невелика собівартість
Олійні культури	31,2	Високий попит на експорт, добра прибутковість
Овочівництво	12,7	Високі витрати на зберігання та логістику
Молочне тваринництво	9,4	Висока трудомісткість, залежність від державної підтримки
М'ясне тваринництво	16,8	Середній рівень прибутковості при високих затратах
Птахівництво	24,1	Швидка окупність за умови якісного менеджменту

Джерело: [2, с. 117]

З наведених даних видно, що найбільш прибутковими залишаються олійні культури та зернові, які потребують менших витрат на одиницю продукції. Водночас напрями, пов'язані з тваринництвом, мають нижчий рівень рентабельності через складну логістику, енергозатрати та сезонність. Це ще раз підтверджує необхідність точного планування виробничої структури з орієнтацією на фінансові результати та потенціал для довгострокової стабільності.

Виявлення резервів підвищення економічної ефективності діяльності є одним із пріоритетних завдань для сучасних агропідприємств. Такий аналіз дозволяє не просто оцінити поточний стан, а й визначити напрями, які потребують коригування або інвестиційної підтримки. Основні резерви, як правило, пов'язані з оптимізацією структури виробництва, модернізацією

техніко-технологічної бази, підвищенням кваліфікації персоналу та впровадженням інноваційних підходів до управління.

Нерідко неефективність використання ресурсів виникає через несвоєчасне оновлення основних фондів. Старі трактори, зношене обладнання, морально застарілі технології — усе це прямо впливає на собівартість і продуктивність. Тому підприємствам доцільно поступово здійснювати оновлення машинно-тракторного парку, залучаючи для цього як власні, так і позичкові ресурси. Досвід показує, що навіть часткове технічне переоснащення дозволяє підвищити рентабельність на 5–10% за рахунок скорочення витрат пального та часу обробки [23, с. 120].

Ще один важливий резерв — скорочення непродуктивних витрат. У практиці сільськогосподарських підприємств часто фіксуються випадки перевитрати добрив, насіння або палива, що є наслідком відсутності належного обліку та планування. Впровадження автоматизованих систем обліку матеріальних ресурсів дає змогу в режимі реального часу контролювати залишки, уникати надлишків і забезпечити ефективне використання кожного виду сировини.

Окремо варто згадати про людський фактор. Підвищення ефективності можливе за рахунок удосконалення організаційної структури підприємства, делегування відповідальності, стимулювання ініціативності персоналу. Підприємства, які впроваджують мотиваційні програми, бонуси за ефективну роботу, а також інвестують у навчання, як правило, демонструють кращі показники продуктивності праці та внутрішньої дисципліни [30, с. 135].

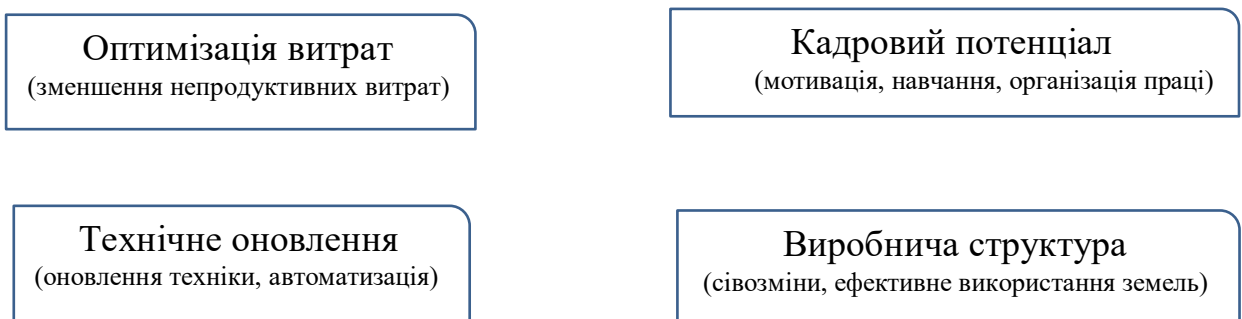
Крім того, резерви ефективності приховані і в самій структурі сівозмін. Нерівномірне використання земельного банку, ігнорування вимог до агротехнічних строків, виснаження ґрунтів через відсутність сидератів або багаторічних культур — усе це знижує врожайність і підвищує витрати. Перехід до системи планових сівозмін із врахуванням родючості, вологонакопичення та хімічного складу ґрунтів дозволяє зберігати баланс і підтримувати стабільне виробництво.

Резерви підвищення економічної ефективності діяльності сільськогосподарських підприємств формуються не лише в межах виробничого процесу. Вони охоплюють організаційні, ресурсні, технологічні та управлінські аспекти.

На схемі 2 узагальнено основні напрями, в яких підприємства можуть знайти внутрішні джерела зростання прибутковості без необхідності масштабних зовнішніх вкладень.

Схема 2

Резерви підвищення економічної ефективності діяльності підприємств

Джерело: [2, с. 122]

Як показано на схемі, більшість внутрішніх резервів ефективності не вимагають негайних фінансових вкладень, а пов'язані з удосконаленням управлінських процесів. Важливими є впорядкування сівозмін, оптимізація витрат, підвищення якості прийняття рішень. Це особливо актуально для малих і середніх агропідприємств, де саме внутрішній менеджмент стає визначальним фактором зростання прибутковості без розширення матеріально-технічної бази.

Стратегічне планування в аграрному менеджменті виступає як один із ключових інструментів науково обґрунтованого управління. Воно базується на комплексному аналізі як внутрішніх ресурсів підприємства, так і зовнішніх факторів впливу, з використанням методів SWOT-аналізу, сценарного прогнозування та економіко-математичного моделювання. До основних його компонентів належать: оцінка потенціалу культур, прогнозування змін ринку, планування витрат і доходів, розрахунок точки беззбитковості. Такий підхід

дозволяє вибудувати гнучку стратегію розвитку, здатну забезпечити підприємству стійке функціонування в умовах мінливого середовища.

Особливого значення стратегічне планування набуває в умовах зростання кліматичних ризиків та економічної нестабільності. Коливання цін на добрива й енергоносії, зміни у механізмах державної підтримки, обмеження купівельної спроможності споживачів — усе це формує додаткові виклики для аграрного бізнесу. Тому процес планування має передбачати не лише внутрішній аналіз, а й оцінку зовнішніх загроз із розробкою адаптивних механізмів: диверсифікацію виробництва, розширення ринків збуту, формування резервних фондів та укладення довгострокових контрактів. Наявність стратегічного плану дозволяє підприємству комплексно управляти ресурсами — фінансовими, матеріальними та людськими — з урахуванням можливих змін зовнішнього середовища.

Успішні агропідприємства будують систему планування на основі середньо- та довгострокових програм розвитку, які включають інвестиції в технічну модернізацію, розвиток логістичної інфраструктури, підвищення кваліфікації персоналу та зміцнення кадрового резерву. Це забезпечує не лише стійкість у періоди криз, а й створює основу для послідовного зростання конкурентоспроможності. Результативність стратегічного управління значною мірою залежить від якості аналітичної бази. Регулярний аналіз динаміки фінансово-економічних показників, оцінка собівартості та рентабельності за напрямками діяльності, порівняння результатів із галузевими стандартами дозволяють своєчасно коригувати стратегію розвитку. Використання сучасних цифрових інструментів — програм прогнозування, електронного обліку, моделей сценарного планування — значно спрощує процес прийняття рішень і знижує ризики управлінських помилок.

Для ефективної реалізації стратегічного підходу до управління економічною ефективністю в сільському господарстві важливо чітко визначити ключові елементи управлінського процесу.

Як видно зі схеми 3, основними складовими стратегії є постановка цілей,

ресурсне планування, аналіз ризиків, реалізація рішень, контроль і оцінка результатів. Така структуризація дозволяє керівництву підприємства вибудовувати послідовну й логічну систему управління з фокусом на результат.

Схема 3

Елементи стратегічного управління ефективністю в сільському господарстві

У сучасних умовах економічної нестабільності одним із важливих напрямів досягнення ефективності є диверсифікація виробництва. Практика доводить, що поєднання декількох видів діяльності, наприклад рослинництва і тваринництва, дозволяє агропідприємствам краще збалансувати фінансові потоки, раціональніше використовувати ресурси та зменшити витрати на одиницю продукції. Такий підхід не лише стабілізує доходи, а й підвищує адаптивність господарства до ринкових коливань.

Окрему увагу заслуговує участь підприємств у формах кооперації. Об'єднання зусиль у сфері закупівель, логістики або збуту дає змогу оптимізувати витрати, уникнути дублювання процесів і підвищити ефективність. Наприклад, спільне використання транспорту, складів або елеваторів дозволяє уникати зайвих витрат і покращити загальні показники ефективності. Крім того, кооперація відкриває доступ до нових ринків, що зміцнює фінансову стійкість підприємства.

Важливим напрямом у підвищенні економічної ефективності є

впровадження принципів сталого розвитку. На практиці це реалізується через раціональне використання ресурсів, дотримання сівозмін, заходи з охорони ґрунтів і водних ресурсів, а також застосування агроекологічних технологій. Господарства, які системно впроваджують такі підходи, не лише стабілізують урожайність, але й знижують виробничі ризики та формують довгострокову конкурентоспроможність. До того ж, екологічно сертифікована продукція має підвищену цінність на ринку [6, с. 78].

Ще одним стратегічним чинником підвищення ефективності діяльності є впровадження елементів аграрного маркетингу та розвиток бренду підприємства. Системна робота з просування продукції, формування торгової марки, участь у ланцюгах поставок та пряма взаємодія з переробниками або експортерами забезпечують не лише більшу додану вартість, але й знижують залежність від нестабільної ринкової кон'юнктури. Ефективна маркетингова стратегія дозволяє господарствам стабільно реалізовувати продукцію за вигідними цінами, посилюючи фінансову стійкість.

З огляду на зростання цін на енергоносії, дедалі більше аграрних підприємств запроваджують альтернативні джерела енергії як один із напрямів підвищення економічної ефективності. Використання сонячних панелей, біогазових установок чи систем збору дощової води дає змогу суттєво скоротити витрати на електроенергію, підвищити енергонезалежність та зменшити ризики, пов'язані з коливанням тарифів. Незважаючи на високі стартові інвестиції, подібні рішення виправдані з погляду стратегічного планування витрат і забезпечення сталого розвитку.

Коли ж ринок нестабільний, а підприємства змушені діяти в умовах економічної турбулентності, коливань клімату й постійного зростання витрат, особливого значення набувають інструменти, що дозволяють зберегти або навіть покращити ефективність роботи. Саме тому на схемі поданій у ДОДАТКУ А, зосереджено ключові напрямки, які навіть за обмеженого доступу до ресурсів, здатні підвищити економічну результативність сільськогосподарських підприємств.

Реалізація зазначених механізмів у практичній діяльності сільськогосподарських підприємств допомагає не лише краще реагувати на зовнішні загрози, але й створювати умови для формування конкурентних переваг. Якщо до цього додати продумане фінансове планування та сучасні підходи до управління, підприємство отримує реальну можливість забезпечити стійке підвищення ефективності навіть в умовах нестабільної ринкової ситуації.

Оцінка економічної ефективності є не просто інструментом для аналізу фінансових показників, а складовою частиною стратегічного управління підприємством. Вона дозволяє своєчасно виявляти проблемні зони у виробничо-фінансовій діяльності, визначати доступні ресурси та потенціал їхнього використання. На основі такого аналізу приймаються зважені управлінські рішення – як щодо технічного оновлення, так і щодо перегляду структури господарської діяльності. Важливо оцінювати ефективність не лише як прибутковість у поточному періоді, а як здатність підприємства стабільно функціонувати й розвиватися у середньо- та довгостроковій перспективі.

Досвід показує, що підприємства, які використовують системний підхід до аналізу ефективності — тобто враховують не тільки економічні, а й організаційні, соціальні та технологічні аспекти, — зазвичай досягають стійких результатів навіть у складних умовах. Комбінація таких чинників, як впровадження новацій, чіткий внутрішній контроль, компетентний персонал та наявність стратегічного бачення, сприяє зміцненню позицій підприємства на ринку й формує позитивну ділову репутацію.

Таким чином, оцінювання економічної ефективності аграрних підприємств має бути не епізодичним заходом, а постійно діючим елементом управлінської системи. Саме воно закладає основу для обґрунтованих управлінських рішень, визначення напрямів розвитку та підвищення конкурентоспроможності сільського господарства в цілому.

РОЗДІЛ 2

АНАЛІЗ ВИКОРИСТАННЯ ЗЕМЕЛЬНИХ РЕСУРСІВ ТА МОДЕЛЬ ОПТИМІЗАЦІЇ СТРУКТУРИ ПОСІВНИХ ПЛОЩ

2.1. Природньо-економічна характеристика підприємства

Підприємство, що досліджувалось розташоване у західній частині Херсонської області, на території, що входить до зони південного степу України.

Кліматичні умови місцевості, властивій степовій зоні, у якій розташоване господарство, відзначаються невеликою кількістю опадів і їхньою нерівномірністю впродовж року. Позитивними особливостями клімату є тривалий безморозний період і велика кількість сонячних днів. Негативними – високий рівень випаровування, нестабільність опадів, знижена вологість повітря влітку, а також часті суховії, що негативно впливають на сільське господарство.

Середньорічна температура повітря за останні 5 років становить у межах 10...12°C, середня тривалість безморозного періоду — 210...220 днів. Випаровування в літні місяці через високі температури і вітри перевищує кількість опадів, що істотно знижує їх ефективність. Снігова зима нетривала, покрив нестійкий, захисна дія мінімальна. Основними вітрами є північно-східні взимку та східні і південно-східні в теплу пору року.

Рельєф території типовий для степової частини Херсонщини — рівнинний, з незначним ухилом поверхні з північного заходу на південний схід. Це сприяє проведенню механізованих робіт. Найнижча позначка над рівнем моря — 5 м.

Ґрунтовий покрив підрозділу представлений чорноземами південними та темно-каштановими ґрунтами, характерними для південного Степу України. Ґрунтоутворюючими породами є лесовидні суглинки та алювіальні відкладення. На території підрозділу виділено 36 ґрунтових різновидів, які були об'єднані в 10 агровиробничих груп.

2.2. Аналіз економічної ефективності використання земельних ресурсів підприємства

Одним із головних напрямів ефективного функціонування сільськогосподарського підприємства є раціональне використання земельних ресурсів. На підприємстві земельні угіддя становлять основу виробничого потенціалу.

З метою оцінки ефективності їх використання доцільно розглянути динаміку та структуру земельного фонду підприємства за п'ятирічний період. У таблиці 2.1 наведено склад і структуру земельних угідь підприємства у динаміці за 2020–2024 роки.

Таблиця 2.1

Склад і структура земельних угідь у динаміці за 2020 – 2024 рр.

Показники	Роки				
	2020	2021	2022	2023	2024
	площа, га	площа, га	площа, га	площа, га	площа, га
Сільськогосподарські угіддя	4065	4065	4122,0	4036	4036
з них:					
рілля	4030	4030	4087,0	3977	3977
косовиці	-	-	-	-	-
пасовища	35	35	35	59	59
мн. насадження	-	-	-	-	-
Площа лісу	-	-	-	-	-
Ставки та водойми	21	21	37	37	37
Інші землі	242	242	169	197	197
Усього земель	4328	4328	4328,0	4270	4270

Як видно з таблиці 2.1, земельна площа, що знаходиться у володінні і користуванні одного з структурного підрозділу агрохолдингу «НІБУЛОН», за період 2020–2024 років змінювалася незначно — з 4328 га у 2020 році до 4270 га у 2024 році. Основною причиною таких коливань стало зменшення площі несільськогосподарських земель (зокрема, інших земель — з 242 га у 2020 році

до 197 га у 2024 році) та зростання площі пасовищ — з 35 га до 59 га відповідно.

Площа сільськогосподарських угідь у 2022 році сягнула максимального значення — 4122 га, після чого стабілізувалася на рівні 4036 га. Найбільшу частину цих угідь стабільно займає рілля — 4030 га у 2020–2021 роках, з подальшим зменшенням до 3977 га у 2023–2024 роках.

Інші категорії земель, такі як косовища, багаторічні насадження та площа лісу, у структурі землекористування одного з структурного підрозділу відсутні. Площа ставків та водойм поступово зростала — з 21 га у 2020–2021 роках до 37 га у 2022–2024 роках.

На підставі даних таблиці 2.1 для більшої наочності побудуємо кругову діаграму, що показує структуру земельних угідь підприємства.

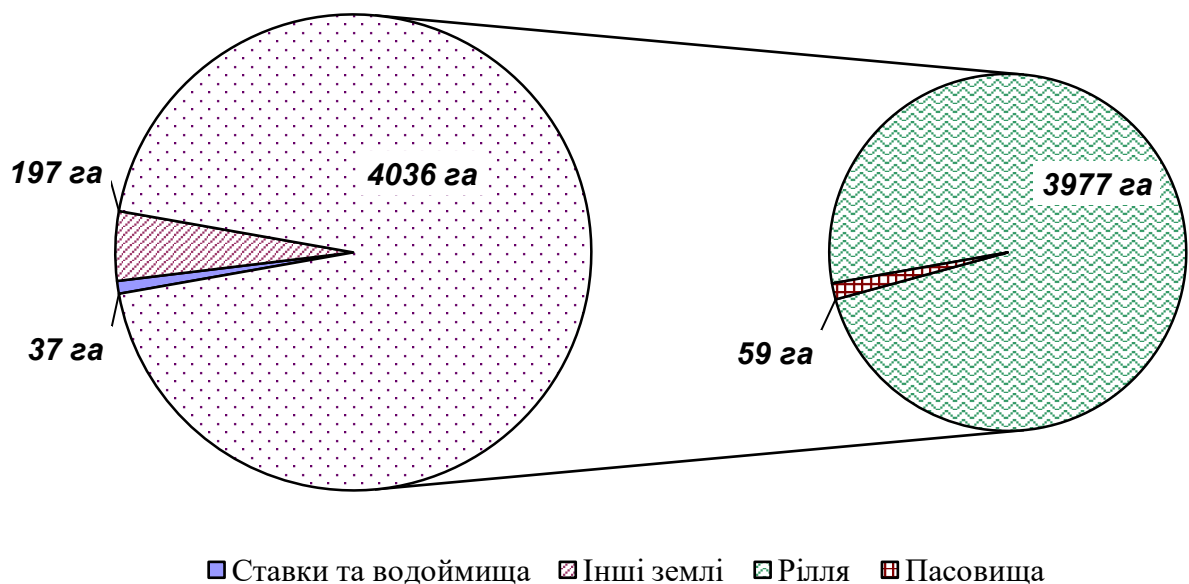

Рис. 2.1. Структура земельних угідь станом на 2024 рік

У ринкових умовах важливе значення має оцінка вартості земельних угідь сільськогосподарського призначення (табл. 2.2). Проте, відповідно до політики конфіденційності підприємства, фінансова інформація не підлягає розголошенню, тому замість гривень використовується умовна грошова одиниця (гр. од.) для забезпечення порівняльного аналізу.

Таким чином, ми бачимо, що вартість орних земель станом на 2022 рік

складала 15577,9 тис. гр. од., а пасовищ – 53,4 тис. гр. од. У цілому ж загальна вартість сільськогосподарських угідь підприємства на зазначену дату становила 15631,3 тис. гр. од.

Таблиця 2.2

Оцінка вартості сільськогосподарських угідь станом на 2022 р.

Види сільськогосподарських угідь	Площа, га	Грошова оцінка	
		1 га угідь, гр.од.	усієї землі, тис. гр.од.
Рілля	3977	3917	15577,9
Косовиці	-	820	-
Пасовища	59	905	53,4
Багаторічні насадження	-	6115	-
Разом	4036	X	15631,3

Як уже відзначалося, найбільшу питому вагу в структурі земельних угідь мають сільськогосподарські угіддя, які можна об'єднати в дві основні групи:

- інтенсивні (рілля, багаторічні насадження, поліпшені косовища, культурні пасовища) – їх у підрозділі 3977 га;
- екстенсивні (малоцінні угіддя й пасовища) – 59 га.

Далі проаналізуємо використання земельних угідь за допомогою наступних показників (табл. 2.3):

- рівень розораності – розраховується як відношення площі ріллі до загальної площі сільськогосподарських угідь;
- рівень розораності орних земель – відношення площі ріллі до суми площі ріллі, цілини й перелогів;
- відсоток посівної площі від площі землі в обробці – відношення посівної площі до площі ріллі;
- питома вага зрошуваних земель у площі орних земель.

Таблиця 2.3

Аналіз використання земельних угідь у динаміці за 2020–2024 рр.

Показники	Роки					Відхилення 2024 р. від 2020 р. (+,-)
	2020	2021	2022	2023	2024	
Рівень розораності, %	99,14	99,14	99,15	98,54	98,54	-0,6
Рівень розораності орних земель, %	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	-
Відсоток посівної площі від площі землі в обробці, %	90,39	88,39	68,73	71,68	86,42	-3,97
Питома вага зрошуваних земель у площі орних земель, %	15,78	15,78	15,56	15,99	15,99	+0,21

Динаміка показників використання земельних угідь підприємства за 2020–2024 рр. свідчить про загальну тенденцію до зниження інтенсивності обробітку земель. Зокрема, рівень розораності зменшився на 0,6% – з 99,14% у 2020 р. до 98,54% у 2024 р.

Також відбулося зниження відсотка посівної площі: якщо у 2020 р. він становив 90,39%, то в 2024 р. – лише 86,42%, що на 3,97% менше. Це вказує на зниження рівня сільськогосподарської інтенсивності в господарстві протягом аналізованого періоду.

Далі більш докладно розглянемо використання земельних угідь у сільськогосподарському виробництві підприємства (табл.2.4).

Аналіз даних таблиці 2.4 дає змогу зробити висновок, що на підприємстві протягом 2020–2024 років спостерігалось певне коливання площ посіву сільськогосподарських культур. Загальна посівна площа зросла з 3643 га у 2020 році до 3437 га у 2024 році, що свідчить про зміну пріоритетів у структурі землекористування. Найбільшу питому вагу у посівах традиційно займали зернові культури, зокрема озимі, частка яких залишалася стабільно високою. Водночас помітне скорочення спостерігається по таких культурах, як ярі зернові, баштанні, багаторічні трави, що може бути пов'язано зі зміною аграрної стратегії підприємства.

Таблиця 2.4

Динаміка посівних площ сільськогосподарських культур, га

Найменування культур	2020	2021	2022	2023	2024	Відхилення (+,-) 2024 р. від 20202 р.	
Зернові і зернобобові – усього	2125	2083	1816	1834	2145	20	311
у т.ч. – озимі	762	760	1470	1016	1340	578	324
– ярові	1063	1037	186	579	561	-502	-18
– зернобобові	300	286	160	239	244	-56	5
Соняшник	330	330	273	291	523	193	232
Картопля	7	-	-	-	-	-7	-
Овочі	100	85	35	40	51	-49	11
Баштанні	60	60	19	-	20	-40	20
Кормові коренеплоди	40	37	-	-	10	-30	10
Багаторічні трави	284	200	182	129	96	-188	-33
Однолітні трави	438	307	110	183	163	-275	-20
Кукурудза на силос і зелений корм	259	300	214	213	234	-25	21
Інші культури	-	-	160	161	110	110	-51
Разом посівів	3643	3562	2809	2851	3437	-206	586

Суттєве зростання площ під соняшником та окремими кормовими культурами свідчить про орієнтацію на підвищення економічної ефективності за рахунок вирощування рентабельніших культур. Загалом, підприємство поступово змінює структуру посівів, адаптуючись до умов ринку, що є важливим чинником раціонального використання земельного ресурсу.

Отже, підсумовуючи аналіз динаміки та структури земельних угідь, можна стверджувати, що підприємство використовує наявний земельний фонд відносно стабільно, з помірним рівнем коливань у посівних площах. Один із підрозділів підприємства демонструє здатність до адаптації та помірної

оптимізації структури землекористування, що створює основу для впровадження подальших проєктних рішень щодо удосконалення землекористування.

2.3 Оптимізація структури посівних площ

Раціональне використання земельних ресурсів є ключовою умовою підвищення ефективності господарської діяльності підприємства. У зв'язку з цим постає необхідність оптимізації структури посівних площ, яка дозволяє визначити найбільш доцільний розподіл сільськогосподарських культур з урахуванням площі, урожайності та отриманого валового збору.

У цьому підрозділі представлено оптимізаційну модель, яка дозволяє ефективно розподілити посівні площі між основними сільськогосподарськими культурами з урахуванням обмежень і виробничих цілей підприємства на основі фактичних даних за 2020–2024 роки.

Завдання оптимізації полягає у:

- максимізації загального валового збору сільськогосподарських культур;
- забезпеченні стабільності посівних площ під основні культури;
- врахуванні агротехнічних обмежень (сівозміни, мінімальної/максимальної площі тощо).

Для визначення найбільш ефективного варіанту використання посівних площ підприємства була застосована математична модель оптимального розміщення культур. Основною метою такого моделювання є максимізація валового збору за наявних площ, урожайності та обмежень щодо сівозміни.

У якості вихідних даних було взято середні значення площ і врожайності основних культур, що вирощувалися у одному з підрозділів компанії протягом 2020–2024 років. Валові збори визначено як добуток площі на врожайність.

Таблиця 2.5

Валові збори основних сільськогосподарських культур у 2024 році

Назва культури	Площа, га	Врожайність, ц/га	Валовий збір, ц
Озимі зернові	1340	45,5	60970,0
Ярі зернові	561	32,0	17952,0
Зернобобові	244	21,4	5221,6
Соняшник	523	25,6	13388,8
Овочі	51	38,1	1943,1

Як видно з таблиці 2.5, найбільші обсяги валового збору у 2024 році були отримані з озимих зернових культур – 60970 ц, що пов’язано як із великою площею посіву (1340 га), так і з високим рівнем урожайності (45,5 ц/га). Значну частку також забезпечили ярі зернові – 17952 ц, а також соняшник – 13388,8 ц.

Зернобобові культури продемонстрували відносно низький валовий збір – 5221,6 ц, що пояснюється як меншою площею, так і нижчою урожайністю. Найменші показники зафіксовано в овочевих культурах – 1943,1 ц, що зумовлено обмеженням обсягом посівів.

Проведений аналіз показав, що структура посівних площ на підприємстві, яка склалася у 2024 році, не є оптимальною з точки зору максимізації валового збору. У структурі залишаються недовикористані резерви, зокрема по овочевих, кормових і частині зернобобових культур. При цьому частка площ під окремими ярими культурами не відповідає їхній потенційній продуктивності.

У зв’язку з цим, для покращення ефективності використання земельних ресурсів підприємства нами розроблено економіко-математичну модель

Розрахунки здійснено з урахуванням фактичної врожайності, агротехнічних обмежень, необхідності дотримання сівозміни та забезпечення стабільності валового збору.

Постановка задачі.

Сільськогосподарському підприємству необхідно оптимізувати

структуру посівних площ, для досягнення максимального прибутку при умові оптимального використання наявних земельних, матеріально-грошових та трудових ресурсів.

Побудова економіко-математичної моделі

Економіко-математичну задачу оптимізації структури посівних площ відобразимо за допомогою математичної моделі, де:

j, k - індекси змінних;

i - індекс обмеження;

x_{jk} - змінна, що позначає площу

a_{ijk} - витрати i -го виду ресурсу на одиницю площі j - тої сільськогосподарської культури;

q_{ijk} - вихід товарної продукції i -го виду з одиниці площі j - тої сільськогосподарської культури;

c_{ijk} - вихід валової продукції з одиниці площі j - тої сільськогосподарської культури ;

B_i - об'єм ресурсів i -го виду;

N_i - множина, що включає номери змінних по видах сільськогосподарських культур;

M_1 - номер обмеження по площі ріллі;

M_2 - множина, що включає номери обмежень по площі ріллі;

M_3 - множина, що включає номери обмежень по площі культур в середині сівозмін;

M_4 - множина, що включає номери обмежень по виробничих ресурсах;

M_5 - множина, що включає номери обмежень по виробництву кормів;

M_6 - множина, що включає номери обмежень по підсумовуванню виробничих витрат;

M_7 - номер обмеження по підсумовуванню товарної продукції

Побудова цільової функції

$$\overline{\overline{Z}} = \overline{\overline{X_i}} - \overline{\overline{X_i}} \rightarrow \max$$

$$i=M_7 \quad i=M_6$$

Побудова системи обмежень

1. Обмеження по площі ріллі:

$$\sum x_{jk} \leq S_{пл}$$

2. Обмеження по площі сівозмін:

$$\sum x_{jk} \leq S_{jk}$$

3. Обмеження по площі окремих сільськогосподарських культур всередині сівозмін

$$\sum W_{ijk} * x_{jk} = 0$$

4. Обмеження по використанню трудових ресурсів

$$\sum a_{ijk} * x_{ik} \leq B_i$$

Аналіз отриманих результатів розрахунку

Таблиця 2.6

Оптимізована структура посівних площ та результати виробництва продукції

Назва культури	Оптимальна площа, га	Урожайність, ц/га	Валовий збір, ц
Озимі зернові	1280	45,5	58240,0
Ярі зернові	600	32,0	19200,0
Зернобобові	260	21,4	5564,0
Соняшник	540	25,6	13824,0
Овочі	60	38,1	2286,0

Аналіз оптимізованої структури посівних площ свідчить про раціональніший розподіл угідь між культурами. Зменшення площі під озимими зерновими на 60 га дозволило не тільки зберегти загальний рівень валового збору по цій культурі на високому рівні (58240 ц), а й перерозподілити площу на користь більш рентабельних напрямів. Наприклад, збільшення площі під ярими зерновими до 600 га забезпечило зростання їх валового збору до 19200 ц. Аналогічно, додаткові 17 га під соняшником дали приріст до 13824 ц, що свідчить про підвищення ефективності використання цієї культури в межах одного з структурних підрозділів агрохолдингу.

Крім того, у новій структурі збільшено посіви овочів — з 51 до 60 га, що дозволило підвищити валовий збір до 2286 ц. Такий перерозподіл дозволяє забезпечити більш збалансовану агроструктуру та формує передумови для стабільного розвитку підприємства в умовах обмежених земельних ресурсів.

Для оцінки ефективності запропонованих проектних рішень проведено індексний аналіз валових зборів сільськогосподарських культур. У таблиці 2.7 наведено порівняння фактичних і оптимізованих обсягів збору продукції, що дає змогу оцінити результативність впровадження запропонованої структури посівних площ.

Таблиця 2.7

Індекс зміни валового збору сільськогосподарських культур у результаті
оптимізації

Назва культури	Фактичний валовий збір, ц	Оптимізований валовий збір, ц	Індекс зміни (разів)
Озимі зернові	60970,0	58240,0	0,96
Ярі зернові	17952,0	19200,0	1,07
Зернобобові	5221,6	5564,0	1,07
Соняшник	13388,8	13824,0	1,03
Овочі	1943,1	2286,0	1,18

Отримані індекси зміни демонструють позитивну динаміку для більшості культур. Найбільше зростання валового збору спостерігається по овочах (у 1,18 разу), що зумовлено як розширенням посівної площі, так і збереженням високої врожайності. Ярі зернові та зернобобові також показали приріст валового збору – на 7% кожна, що підтверджує доцільність збільшення їх частки в структурі. Соняшник забезпечив приріст у межах 3%, що є стабільним показником. Незначне зниження по озимих зернових (на 4%) не є критичним і компенсується загальним зростанням продукції по іншим культурам.

Таким чином, індексний аналіз підтверджує ефективність запропонованої структури посівів. Раціональний перерозподіл площ між культурами дозволив не лише зберегти загальний обсяг виробництва, а й підвищити валовий збір у окремих напрямках. Це сприяє більш збалансованому розвитку підприємства без залучення додаткових земель і створює підґрунтя для підвищення ефективності агровиробництва.

ВИСНОВКИ

У першому розділі дипломної роботи розглянуто теоретичні засади раціонального використання земельних ресурсів сільськогосподарських підприємств, визначено сутність, значення та основні принципи управління земельним потенціалом. Встановлено, що ефективне землекористування є ключовим чинником стабільного розвитку аграрних формувань, оскільки воно забезпечує не лише продовольчу безпеку, а й економічну стійкість регіону. Узагальнено наукові підходи до оцінки економічної ефективності використання землі, проаналізовано принципи сталого розвитку, аграрного менеджменту та інноваційного управління.

На основі аналізу наукових джерел уточнено, що оптимізація структури землекористування має базуватись на комплексному підході, який охоплює екологічні, економічні та технологічні чинники. Значну увагу приділено використанню інструментів аграрного маркетингу, адаптивних сівозмін, моделювання й планування виробничих процесів. Також визначено, що одним із найбільш ефективних підходів до управління земельними ресурсами є впровадження цифрових технологій і математичних моделей, які дозволяють знаходити найкращі варіанти розподілу посівних площ з урахуванням обмежень і цільових показників.

У другому розділі здійснено глибокий аналіз економічної ефективності використання землі на підприємстві. Надано повну природно-економічну характеристику, охарактеризовано кліматичні та ґрунтові умови, які суттєво впливають на структуру землекористування. За результатами аналізу земельного фонду встановлено, що структура земельних угідь на підприємстві залишається відносно стабільною, хоча спостерігаються незначні коливання у площі ріллі, пасовищ та інших угідь. Виявлено тенденцію до скорочення інтенсивного використання орних земель, зокрема зниження рівня розораності та частки посівної площі.

У процесі дослідження динаміки посівних площ встановлено зміну

акцентів у структурі вирощування культур. Зросла частка посівів соняшника та ярих зернових, багаторічними травами та овочевими культурами, тоді як площі під озимими зерновими скоротилися. Це свідчить про адаптацію підприємства до ринкових умов пристосуватися до ринкових умов та обрати більш рентабельні культури, проте не завжди з урахуванням довгострокових агроекологічних наслідків.

На основі проведеного аналізу було запропоновано модель оптимальної структури посівних площ, що враховує фактичну врожайність, площі, агротехнічні обмеження та необхідність забезпечення стабільного валового збору. За результатами моделювання встановлено, що оптимізація дає змогу забезпечити зростання валового збору овочів у 1,18 разів, зернобобових і ярих зернових – у 1,07 разів, соняшнику – у 1,03 разів, при незначному зменшенні по озимих (на 4%).

Індексний аналіз підтвердив ефективність впровадження запропонованої структури. Такий підхід дозволяє не лише раціонально використовувати земельний фонд без його розширення, а й створює передумови для підвищення продуктивності та екологічної стійкості підприємства.

Практичне значення результатів полягає в можливості їх застосування для управління посівними площами та вдосконалення сівозмін. Запропонована модель адаптується до умов інших господарств, що підтверджує її універсальність.

Отже, проведене дослідження підтвердило доцільність використання аналітичного та математичного підходів для оптимізації структури посівів і підвищення ефективності землекористування в сучасних умовах.

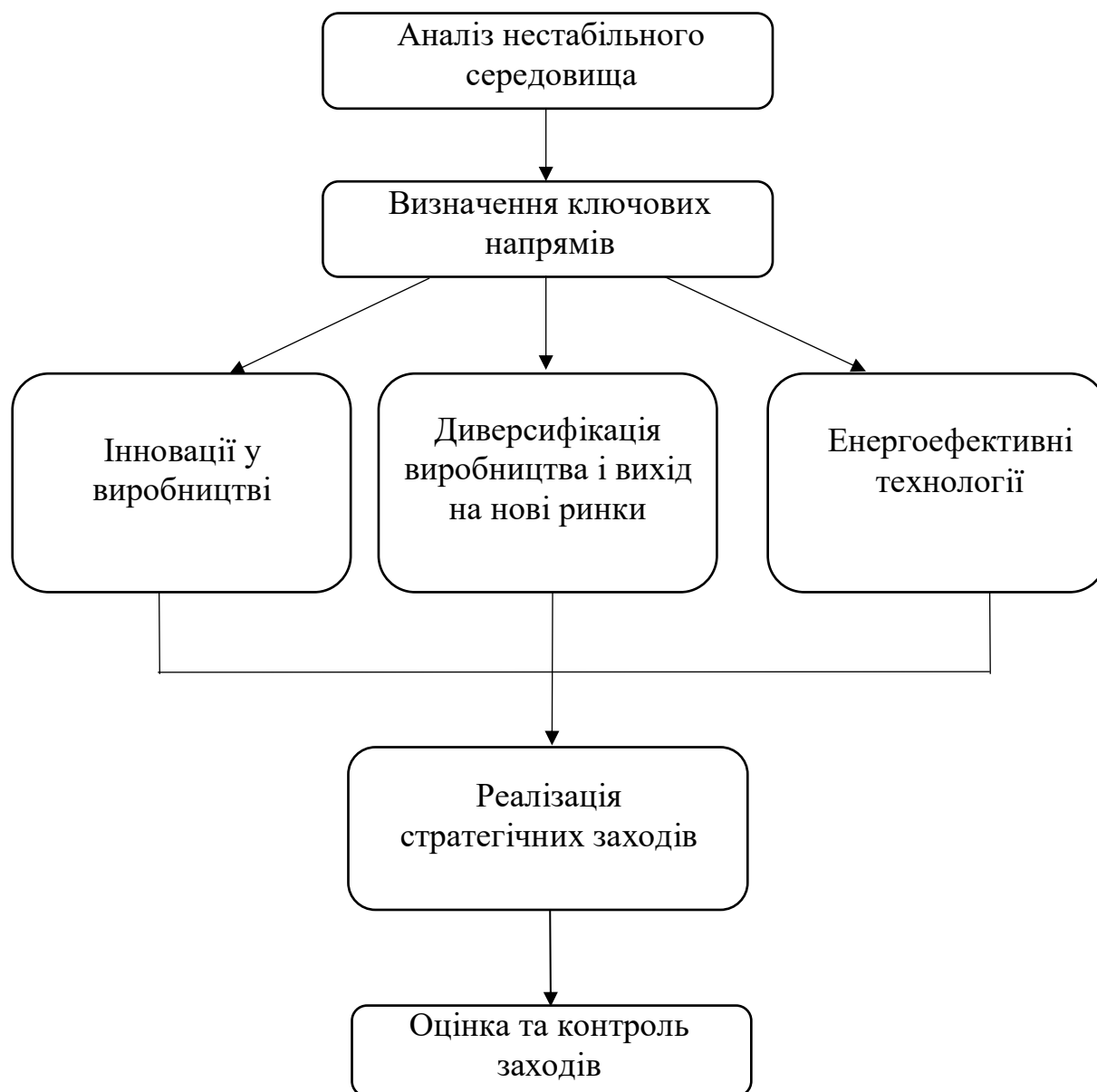
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Андрійчук В. Г. Ефективність діяльності аграрних підприємств: теорія, методика, аналіз : монографія. 2-ге вид. без змін. Київ : КНЕУ, 2006. 292 с.
2. Бандурка О. М. Економіка підприємства : навч. посібник. Харків : Право, 2010. 197 с.
3. Березівський П. С., Михалюк Н. І. Організація тваринництва в умовах ринкових відносин : навч. посібник. Львів : ЛНАУ, 2015. 272 с.
4. Бруханський Р. Ф. ТанDEM обліку і аналізу для потреб стратегічного управління сільськогосподарськими підприємствами // Зб. матеріалів конф. Житомир : ПП «Рута», 2015. 116 с.
5. Воронько-Невіднича Т. В. Агроекономічна ефективність використання земельних ресурсів в аграрному секторі України : монографія. Суми : СНАУ, 2020. 224 с.
6. Гаврильченко О. В., Кривобок К. В. Управління економічною ефективністю сільськогосподарського виробництва : монографія. Харків : ФОП Бровін О. В., 2017. 44 с.
7. Губенко В. І. Формування прибутку аграрного підприємства: теорія і практика. Київ : Агронаука, 2017. 224 с.
8. Дем'яненко С. І., Кудлай В. Г. Менеджмент агропромислових формувань : навч. посібник (практикум). Київ : КНЕУ, 2014. 264 с.
9. Дзьобик С., Ривак О. Основи економічної теорії : навч. посібник. Київ : Знання, 2014. 423 с.
10. Єрмаков О. Ю. Земельні ресурси як об'єкт стратегічного управління : монографія. Київ : НУБіП, 2018. 187 с.
11. Ібатуллін Ш. І. Основи аграрного природокористування. Київ : Аграрна освіта, 2013. 360 с.
12. Ільчук М. М., Зрібняк Л. Я. Організація і планування сільськогосподарського виробництва : підручник. Київ : Центр учбової літератури, 2008. 757 с.

13. Ковальчук І. М. Менеджмент в АПК : навч. посібник. Київ : Центр учбової літератури, 2016. 216 с.
14. Кудренко Н. Теоретико-методичні підходи щодо оцінювання економічної ефективності функціонування підприємств // Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова. 2014. Вип. 24. 7 с.
15. Литвиненко І. Сучасні методи оцінки рентабельності аграрних підприємств. Київ : УЦПБ, 2019. 146 с.
16. Мазур К. В., Кубай О. Г. Менеджмент аграрного підприємства : навч. посібник. Вінниця : ТВОРИ, 2020. 284 с.
17. Михайлова Л. І., Галкін О. В. Контролювання діяльності сільськогосподарських підприємств : монографія. Суми : ПП Вінниченко М. Д., 2015. 204 с.
18. Мульська О. П. Управління земельними ресурсами в аграрному секторі : монографія. Львів : ЛТЕУ, 2019. 320 с.
19. Паньків З. П. Земельні ресурси : навч. посібник. Львів : ЛНУ ім. І. Франка, 2012. 121 с.
20. Петков О. І. Економічна ефективність підприємств харчової галузі : монографія. Миколаїв : НАУ, 2019. 164 с.
21. Пилипенко С. Теоретичні засади оцінки ефективності діяльності підприємства // Економіка та управління підприємствами. 2016. Вип. 10. 5 с.
22. Пархоменко С. П. Економіка підприємств АПК : навч. посібник. Харків : ОВС, 2011. 310 с.
23. Рогач С. М., Гуцул Т. А., Ткачук В. А. та ін. Економіка і підприємництво, менеджмент : навч. посібник. Київ : ЦП «Компринт», 2018. 722 с.
24. Савенко Н. Економічна сутність ефективності виробництва підприємства і аналіз підходів до її визначення // Інноваційна економіка. 2012. № 2. 6 с.
25. Сахневич Я. М. Управління земельними відносинами в умовах ринку : монографія. Львів : ЛНАУ, 2020. 210 с.
26. Сидоренко В. Г. Фінансовий менеджмент аграрного підприємства. Київ : Центр учбової літератури, 2015. 316 с.

27. Синиговець О. М. Управління підприємством в умовах конкурентного середовища. Полтава : ПолтНТУ, 2015. 174 с.
28. Сохнич А. Я., Грушкевич Г. С. Менеджмент землекористування : навч. посібник. Одеса : ОДАБА, 2018. 192 с.
29. Струк Б. М. Управлінський облік у сільському господарстві : навч. посібник. Київ : КНЕУ, 2013. 228 с.
30. Турчак В. Розвиток стратегічного управління в сільському господарстві : монографія. Ужгород : УУ, 2021. 112 с.
31. Хопчан М. І., Літковець Ю. В., Хопчан В. М. Управління ефективністю фірми : навч. посібник. Тернопіль : ТНЕУ, 2011. 240 с.
32. Чикуркова А. Д. Стратегічне управління ефективністю агропідприємства : монографія. Вінниця : ВНАУ, 2020. 268 с.
33. Шарий Г. І., Тимошевський В. В., Міщенко Р. А., Юрко І. А. Управління земельними ресурсами : навч. посібник. Полтава : ПолтНТУ, 2019. 172 с.
34. Яворов В. В. Управлінський облік на сільськогосподарських підприємствах : навч. посібник. Суми : СНАУ, 2015. 152 с.
35. Яцун В. І. Менеджмент сільськогосподарських підприємств : навч. посібник. Суми : СНАУ, 2020. 198 с.
36. Ярошенко І. В. Економічна ефективність використання землі в аграрному виробництві : монографія. Київ : НААН, 2015. 216 с.
37. Яресько О. А. Сучасні підходи до підвищення ефективності аграрного виробництва : монографія. Харків : ХНАУ, 2017. 199 с.
38. Яценко С. М. Механізми управління ефективністю використання ресурсного потенціалу аграрних підприємств : монографія. Дніпро : НГУ, 2016. 248 с.
39. Ячменєв А. Ю. Стратегія розвитку аграрного підприємства : навч. посібник. Київ : Центр учбової літератури, 2012. 176 с.
40. Яцина І. А. Менеджмент у сільському господарстві : навч. посібник. Київ : КНЕУ, 2013. 198 с.

Механізми зростання економічної ефективності в умовах нестабільного ринку

Джерело: узагальнено на основі [15, с. 79]